

HEGEDŰS ISTVÁN

Magyar pártok – európai választások

*Négy eshetőség, hat szempont –
a tizenkét csillag árnyékában**

A két legerősebb magyar párt politikusai folyamatosan azt sulykolták a 2004-es kampány során, egymással gyakran feleselve, hogy az európai parlamenti választások alapvetően arról „szólnak” – az lenne a tét –, hogy ki képviselheti – esetleg ki képviselhetné jobban – Magyarország érdekeit Európában. Ehhez az értelmezéshez kapcsolódott az ellenzék azon állítása, amely szerint az állampolgárok a kormány kétéves működéséről fejezhetik ki véleményüket voksukkal. Valójában az első szabad magyar európai választás ennél a kettős opciónál jóval több variációt adott, pontosabban adhatott volna a politikai erők számára saját kampánystratégiájuk kialakítására, mindenekelőtt azoknak a témáknak és üzeneteknek a kiválasztásában, amelyekkel a közvélemény érdeklődését megragadják és az embereket ténylegesen mozgósítják.

Erdemesnek tűnik négy olyan (tiszta) esetet megkülönböztetnünk, amely más-más logikai keretet adhat, adhatott volna a pártpolitikai versengésnek. Először összefoglalom ezt a négy eshetőséget, majd hat olyan szempontot vetnék fel, amely összefügg azzal, hogy a magyarországi politikusok miért döntöttek a leegyszerűsített logikájú küzdelem mellett, végül az Európai Unió belüli – a számoknál maradva: a tizenkét csillag árnyékában – lehetséges nemzeti érdekérvényesítés, illetve az összeurópai ideológia törésvonalak mentén történő politizálás dilemmáira térnék ki.

* A Magyar Politikatudományi Társaság 2004-es vándorgyűlésén (Siófok, 2004. június 25–26.) elhangzott előadás bővített változata.

NÉGY ELVI ESHETŐSÉG

Vegyük tehát sorba a négy forgatókönyvet.

Az első esetben az európai választási kampány során a hagyományos nemzeti keretek között folytatódik a pártok most már megszokott vetélkedése. A politikai erők új ötletei és szlogenjei nem változtatnak a belpolitikai jellegű témák és ügyek elsődlegességén. A vitatkozók – leginkább egymás mellett elhangzó pártmonológok formájában vagy a médián keresztül eljuttatott reflexióik során – aktuális gazdaságpolitikai elképzeléseiket fejtik ki, a költségvetési hiány okait vizsgálják, a gyógyszer- és gázárak emelkedéséről polemizálnak vagy éppen alkotmányos-közjogi reformokat dolgoznak ki: hol felszínesen, hol mélyebben. A politikai törésvonalak mentén ekkor döntően identitás-politikai küzdelem zajlik. A „pártcsatározások” nyomán a politikai táborok közötti feszültségek ismét élesebbé válnak. Az európai parlamenti választás a kormány–ellenzék, a kormánypártok–ellenzéki erők, illetve a két „oldal” belüli politikai csoportok ellentéteiről szól, és így a 2002-es nemzeti választások visszavágójaként, illetve a 2006-os megmérettetés előmérkőzéseként értékelhető.

A második lehetőség, hogy a pártok az Európai Unió belüli nemzeti érdekek érvényesítésének és védelmének szükségességét helyezik az érdeklődés homlokterébe. Ebben a megközelítésben a polgárok annak alapján választanak maguknak magyar európai parlamenti képviselőket, hogy Magyarország, a friss uniós tagállam egyes politikai pártjai közül melyik harcol bátrabban, határozottabban, hatékonyabban a nemzetért és annak feltételezett érdekeiért. A mindent felölelő nemzeti retorika, az összefogás szükségességének állandó hangoztatása, sőt, az Európai Unióval szembeni sérelmi politika szinte megkülönböztethetlenné teszi a pártokat – ámbár a jobboldal jelentős előnnyel indul ebben a *single issue* versenyben. Mindazonáltal, ahogy a nemzeti érdek fogalmát sem tisztázzák a vetélkedés során, a politikusok ugyanúgy nem foglalkoznak összeurópai problémákkal sem: az Európai Parlament nemzetek feletti jellege és a parlamenti politikai csoportok növekvő kohéziója (frakciófegyelme) végképp rejtve marad a nyilvánosság előtt.

A harmadik forgatókönyv szerint az EU-hoz történt magyar csatlakozás megítélése a kampány fő kérdése. Felelevenedik a 2003-as népszavazást megelőző vita, csak most már világosabb szerepekkel és azonosítható szereplőkkel. A kilencvenes évek közepétől terjedő összmagyar „igen, de” mentalitást (amit a provinciális gazdasági költség–haszon szemlélet, az objektívnek hitt előnyök–hátrányok mechanikus ütköztetése, a szegényebb és kisebb csatlakozó ország félelme jellemez), vagyis a közéletet uraló *europesszimizmust* felváltja a politikai pártok egymásnak feszülő, az európai uniós tagságot lelkesen támogató, illet-

ve ellenkezőleg, a kimaradás-kilépés vagy a nemzeti ellenállás és a nemzeti kompetenciák megmentése mellett érvelő euroszeptikus pártok politikai programkínálata. A szavazói csoportok ezúttal az Európa-barát és Európa-ellenes szimpátiák alapján válnak szét markánsan egymástól.

Végül elképzelhető olyan európai parlamenti választási küzdelem is, amelyben a képviselőjelöltek és a mögöttük álló szervezetek elsősorban közös európai témákat feszegetnek. Ebben az esetben a politikai pártok komoly erőfeszítést tesznek annak érdekében, hogy a választók alapvető ismereteket szerezzenek az Európai Unió intézményeiről, mindenekelőtt az Európai Parlament tényleges működéséről, betekinthesse az EU jövőjéről régóta folyó földrésznyi vitába és megértsék az európai alkotmányozás jelentőségét. A közéletet izgató legfontosabb dilemma az – és ennek megoldásában vetélkednek egymással a politikusok –, hogy mivel járulhat hozzá Magyarország az egységesülő Európa sikereihez. A kampány során a politikai pártok egyrészt ismertetik önálló nézeteiket az EU kormányozhatóságáról, a további lehetséges bővítési hullámokról és az uniós költségvetés kívánatos irányairól, másrészt összekapcsolják a hazai (nemzeti) politikai problémákat az európai szintű vitákkal és megoldási módozatokkal – bőségesen merítve az Európai Parlament eddigi gyakorlatából, illetve annak az európai pártcsaládnak a választási *manifestójából*, amelynek tagszervezetei.

HAT MAGYARÁZÓ SZEMPONT

A kérdés tehát az, hogy miért ragadtak le a parlamenti pártok a 2004-es magyarországi európai parlamenti kampány során az első két eshetőség egyvelegénél.

Először is, a pártversenyben szerzett eddigi tapasztalatok és rutinok a legkézenfekvőbb megoldások, a könnyebb ellenállás felé sodorták a politikai szervezeteket. Új, a választópolgárok számára ismeretlen, a mindennapjaiktól – állítólag – távol eső témák felvetése és beemelése a politikai diskurzus menetébe kockázatos vállalkozás, amihez komoly politikai bátorság és *leadership* szükséges. A törzsszavazók és a szimpatizánsok mozgósítása a *policy* jellegű kérdések alaposabb megvitatása helyett ráadásul már korábban, különösen pedig a 2002-ben lezajlott parlamenti választások során alapvetően szimbolikus identifikációs módszerekkel történt. A hagyományossá vált mobilizációs logika eleve illuzórikussá tette az Európai Unió belső világát és döntéshozatali rendszerét „tényfeltáró” és racionális kampány kibontakozását – a pártok még a májusi európai uniós parlamenti vitanapot sem használták fel arra, hogy európai programot hirdessenek.

Összeurópai témák taglalása helyett a Magyar Szocialista Pártot mintha kielégítette volna nemzeti elkötelezettségének, a magyar politikai erők szükséges összefogásának rendszeres hangoztatása. Noha a Fidesz–Magyar Polgári Szövetség elkészítette európai választási programját, politikai üzeneteiben – különösen a listavezető Schmitt Pál nyilatkozataiban – nem törekedett európai szintű elképzeléseinek szélesebb körű megismertetésére. A két kisebb politikai erő, a Szabad Demokraták Szövetsége, illetve a Magyar Demokrata Fórum számára pedig a szervezeti önállóság bizonyítása és a megkülönböztethetőség érzékeltetése volt a kizárólagos feladat. Az MDF „normális Magyarország” jelszava és a két nagypárt összeborulását sejtető állításai, illetve az SZDSZ korán kezdett – a szocialista, a liberális és a konzervatív szavazó különböző értékválasztását hangsúlyozó – kampánya, beleértve a listavezetők életútját összevető, morális következtetéseket sugalló hirdetéseit, mind ezt a célt szolgálták.

Másodszor, a rendszerváltozás óta a közélet belterjessége és a politikai napirend torzulása azt eredményezte, hogy a pártpolitikai és intellektuális vitákból lényegében hiányzott az európai uniós közös ügyek és politikai folyamatok megértése-megragadása. A tömegmédiá és a politikai erők mindeddig szinte kizárólag a magyar csatlakozás problematikájára koncentráltak, és ebből az egyetlen szemszögből értelmezték az európai egységesülés eszmei háttérét és gyakorlatát. Kevés kivételtől eltekintve nem foglalkoztak a távolinak, sőt, idegennek tetsző intézményes mechanizmusok feltérképezésével, a többszintű politikai döntéshozatal-szereplők tetteinek és motivációinak – a populáris kultúrában domináns negatív sztereotípiákon túllépő – árnyalt elemzésével, az EU történetiségének megismertetésével, a kisebb és a nagyobb tagállamok pozitív végösszegű gazdasági integrációját és politikai unióját megteremtő értékközösség és összeurópai gondolkodásmód bemutatásával. A magyar közvéleményt így valóban felkészületlenül érte volna az európai szinten „lebegő” vita. Különösen azért, mert ezeket a kérdéseket és alternatívákat mindeddig nem „fordították le” a magyar közélet nyelvére. Pontosabban: a hazai megszokott politikai retorikai kultúra csak lassan módosul, és egyelőre nehezen fogadja be az összeurópai diskurzus „emelkedettebb” stílusát és – persze nem minden tagállamban egyformán – árnyaltabb érvrendszerét.

Elmaradt ugyanakkor a csatlakozás feltételezett előnyeire és hátrányaira koncentráló korábbi érvek és ellenérvek felmelegítése. Feltehetőleg azért, mert a nagyobbik ellenzéki párt – a 2003 óta folytatott középre húzó politikai stratégiájának megfelelően – nem akarta kitenni magát annak a támadásnak, hogy az Európai Unióval szemben fenntartásait hangoztató, *soft* euroszeptikus tömörülés lenne. A közgondolkodásra jellemző

általános fanyalgást, nyafogást és ellenérzéseket figyelembe véve ugyanakkor még a liberálisok sem fordultak szembe a bátor felvilágosító kampánnyal az Európai Parlament esetében nem túlságosan adekvát nemzeti érdekvédelemértéssel összefüggő jelszavával. Kérdés, a magyar választók többsége egyáltalán tudta-e 2004. június 13-án, hogy képviselőik nem nemzeti blokkba tömörülve szavaznak majd a növekvő súlyú európai intézményben.

Harmadszor, az európai problémák lehetséges megtárgyalásával szemben a politikai pártok szemében remek és kézenfekvő kifogás a média leegyszerűsítésre, szórakoztatásra és szenzációhajhászásra való erős hajlama. A nagyobbik kormánypárt kampánymódszereit a tartalmi igényesség helyett az állandó figyelemfelkeltés és a politikai kérdések „tematizálásának” sematikus, PR-technicista felfogása határozta meg. Az „úgysem jön le” és „az úgysem jön át” élménye nyomán a fideszes kampányban pedig az Európai Néppárthoz tartozás előnyének ecsetelése megragadt annál az érvnél, hogy ez a legnagyobb politikai csoportosulás az Európai Parlamentben. A tömegmédiában szabályaihoz történő könnyű alkalmazkodás kényszere és kényszerképzete ráadásul felmenti a politikusokat a szakmai elmélyülés, ezáltal az európai uniós ismeretek megszerzésének feladata alól – egyben pedig könnyen kiöli belőlük az improvizációs képességet. A *mainstream* magyar média viszont mindinkább beszorult a pártok egymás közötti játszmáinak szűk fogságába, képtelennek bizonyult az önálló témaválasztásra, az európai kitekintésre és összehasonlításra, általában véve ellenőrző szerepének színvonalas betöltésére. Az európai kérdésekben jártas brüsszeli magyar újságíróknak gyakran saját itthoni kollégáikkal szemben kellett megküzdeniük, hogy új ismereteket és adatokat a tágabb összefüggések érzékeltetése érdekében becsempésszenek tudósításaikba.

Negyedszer, a választási kampányban a politikai pártok még arra sem törekedtek, hogy összekapcsolják a belpolitikai vitákat az európai szinten tárgyalt és szabályozott kérdésekkel. Már az is kivételesnek számított, hogy az SZDSZ listavezetője, Demszky Gábor kampányígérete szerint a városok nagyobb támogatásáért kíván lobbizni Brüsszelben és Strasbourgban, míg Dávid Ibolya MDF-elnök a hazai korrupció problémáját az uniós források elköltésének szigorú ellenőrzésével kötötte össze. A *leverage* megteremtését persze nagymértékben nehezítette annak a problémakörnek teljes tisztázatlansága a magyar politikai közgondolkodásban, hogy mely ügyek dőlnek el a jövőben is itthon, illetve milyen kompetenciákkal rendelkeznek a közös európai intézmények, mindenekelőtt az Európai Parlament az egyes politikai területeken. Annak a lehetősége, hogy milyen ötleteket és javaslatokat emelhetnének a magyar politikusok európai szintre – *policy transfer* –, illetve milyen európai mintákat

kívánnak nálunk meghonosítani; nos, minderről nem esett szó. Másképpen fogalmazva, az a szempont fel sem vetődött, hogy miképpen növelhetné Magyarország saját jelentőségét és befolyását a közös európai politikai térségben.

Ötödször, a magyar politikai pártok az európai ideológiai pártcsaládokhoz kapcsolódásukat nem használták fel arra, hogy a magyar és egyben uniós polgárok számára értelmezhetővé tegyék az európai szinten formálódó politikai tagoltságot. Az európai pártok közös európai választási programjainak ütköztetésére egyáltalán nem került sor. Ezt persze Magyarországon is mindenekelőtt azzal magyarázhatjuk, hogy (egyelőre) a nemzeti pártok jelöltjei küzdenek meg minden egyes tagállamban egymással és nem az európai pártszövetségek versenyeznek a voksokért. Így az ismertebb európai politikusok és funkcionáriusok felvonultatása az EU-hoz éppen most csatlakozott és kevés önbizalommal rendelkező ország pártjai esetében még mindig saját fontosságuk, nemzetközi elismertségük és támogatottságuk demonstrálására szolgált – ennél többre a magyar pártpolitikusok nem tettek kísérletet.

Hatodszor, noha hivatkozhatunk arra, hogy az Európai Unió régi és új tagállamaiban sem az összeurópai témák körül forgott a választási kampány, nem árt az óvatosság ezzel a megállapítással kapcsolatban. Az elmúlt hónapokban jó néhány nyugati politikai csoportosulás éppen az európai alkotmánytervezet forró kérdéseit vagy éppen Törökország felvételének problémáját feszegette, miközben magától értetődően kötődtek össze a belpolitikai kérdések az európai szinten zajló vitákkal. Egyes országokban az euroszeptikus erők megerősödése éppen azt jelzi, hogy kikristályosodtak a politikai nézetkülönbségek az európai egységesülés folyamatának és az Európai Unió jövőjének megítélését illetően. Magyarországon a kampány alatt az iraki válság nyomán bontakozott ki olyan ellentét a politikai erők között, amely túlmutatott a megszokott, befelé forduló pártpolitikai „izmozáson”. A „hozzuk haza a magyar katonákat” MDF-es követelése azonban mégis – főleg megszületésekor – elsősorban az ellenzéki táboron belüli erőpróbának volt tekinthető, és aligha írható le az európai, sőt, nemzetközi színpadon magának cselekvési teret kereső magyar törekvésnek, az itthoni mentalitást érintő olyan fordulatként, amely az Európai Unió új tagállamát a langyos provincializmusból való gyors és teljes kitöréshez vezethetné.

A TIZENKÉT CSILLAG ÁRNYÉKÁBAN

Erre még alighanem jó darabig várunk kell. Magyarországot mindazonáltal a 2004. május elsejei csatlakozással, illetve a megelőző népszavazáskor nem csupán történelmének meghatá-

rozó *útelágazásához* érkezett – és szabadon, jól választott –, hanem elitcsoportjai és lakosai lélektanilag végre túljuthattak azon az önsajnáló hitetlenkedésen, hogy az ország uniós tagsága egyáltalán még az ő életükben valósággá válhat. A széles rétegekben elterjedt „másodosztályú” uniós állampolgárság képzete ugyanakkor gyorsan a kelet-közép-európai kisebbségi komplexus addigi közösségi megnyilvánulásainak helyére lépett. A mélyen rögzült pszichés beidegződések pedig továbbra is jó táptalajt biztosíthatnak az EU-val szembeni panaszkodó retorika és a sérelmi politizálás számára.

Az európai parlamenti választásokon tapasztalt alacsony, 38 százalékos részvétel – ami csak a posztkommunista országok közötti összehasonlításban tűnhet kielégítőnek – a közvélemény politikai kifáradására is figyelmeztet az európai uniós ügyeket illetően. Valószínűsíthető, hogy egy esetleges következő népszavazás, amely az európai alkotmány elfogadására vagy elvetésére hívná urnákhoz a magyar állampolgárokat, még kiábrándítóbb eredménnyel végződne. Könnyű lenne mindezért az Európai Unió állítólagos *demokratikus deficitjét* kárhóztatni, miközben a választási hajlandóság sokszor a helyi, tehát az embereket feltehetőleg legközvetlenebbül érintő döntéseknél is hasonlóan alacsony, elmaradva az országos szintű parlamenti választásokon tapasztaltakénál.

Magyarázként elsőként az európai intézményekkel és politikai döntéshozatallal kapcsolatos ismerethiányt hozhatjuk fel, ami természetesen a régi tagállamokban is megfigyelhető. Magyarországon ugyanakkor a 2003-as referendum előtti központi kampány és a 2004-es első európai választás még esélyt adhatott volna a politikai eliteknek és a minőségi médiának, hogy legalább a közvélemény érdeklődő, politizáló részét a többszintű európai *kormányzás* alapfogalmaival és a megszokottól, a nemzeti közjogi rendszerektől eltérő jellegzetességeivel közelebbről megbarátkoztassa. Ehelyett a kormányközi és a nemzetek feletti intézmények rendszeres összekeverése következett be a tömegmédiában és a közbeszédben, sőt állandóan összemósódott az európai politikai színpadon fellépő régi tagállami politikusok, illetve az Európai Bizottság vezetőinek másfajta feladata, sajátos motivációja és eltérő szerepértelmezése. Így amikor a választásokat követően a „magyar” európai biztos, Balázs Péter regionális fejlesztési támogatásokról írt alá megállapodást az új tagállamokkal, a tévénézők többsége aligha jöhetett rá, hogy a volt külügyi politikai államtitkár már az asztal túloldalán ült.

Feltűnően sok híradás és politikai publicisztika indult ki a tizenöt-húsz évvel ezelőtt érvényes döntéshozatali mechanizmusokból és „ragadt le” a rég nem aktuális egykori megállapításoknál, amikor is az Európai Parlament (viszonylagos) jelentéktelenségét bírálták. Ám nem csupán az Európai Parlamentnek

az intézmények egymás közötti egyensúlyán belül folyamatosan növekvő erejét és befolyását nem vették gyakran figyelembe a választási kampány során, hanem – és ez a nagyobb baj – ezt az európai intézményt is elsődlegesen a nemzeti érdekérvényesítés helyszínének hitték vagy így hitették el az állampolgárokkal. A tagállamok egy részében jelentkező euroszeptikus tendenciákkal szemben Magyarországon ugyanakkor nyílt renacionalizációs törekvésekről nem beszélhettünk. Mégis, a magyar politikai erők többségének a valós helyzetet „elmaszatoló” és nemzeti összefogást hirdető retorikája a *mainstream* európai elit azon törekvéseinek mondott ellent, hogy az európai választások eredményeit komolyabban figyelembe véve, valamint új kompetenciák átadásával erősítsék az Európai Parlament politikai csoportjainak kohézióját, ezzel az európai szintű pártosodás gyorsuló fejlődését is tovább segítsék, idővel pedig akár a nemzeti parlamenti gyakorlatnak megfelelő egyértelmű ellenzéki-kormánypárti szembenállást, az uniós választópolgárok számára pedig a politikai vitakérdések közötti világosabb eligazodást biztosítsák.

A magyar politikai elit számára létkérdés, hogy az európai intézményes döntéshozatali struktúrákban minél hamarabb kiismerje magát, és a többszintű játéktéren a politikai aktorokat – a lehetséges koalíciós partnereket – megfelelően azonosítsa. Egyes nemzeti ügynek tekintett kérdések esetében, ha hasonlóképpen fogják fel a problémát, a különböző ideológiájú magyar európai parlamenti képviselők nyilván közösen is felléphetnek, de azzal a közvéleménynek tisztában kellene lennie, hogy a tagállami érdekérvényesítés színtere alapvetően nem az Európai Parlament. A demokratikus deficit hangoztatása helyett ezért megfelelőbb *kommunikációs deficit*ről beszélni, amire most már Magyarország is jó példa.

A csatlakozás megtörténte és az európai választási hadjárat óta mindenestre mintha felengedett volna a korábbi gyanakvás a magyar médiában az irántunk sokszor ellenségesnek tekintett – például a munkaerő szabad áramlását még átmenetileg korlátozó – régi tagállamokkal szemben. Noha továbbra is jelennek meg olyan eszmefuttatások balliberális országos napilapokban, miszerint az uniós döntéshozatal során a legfontosabb tényező a nyers nagyhatalmi érdekek, előbb-utóbb „Brüsszel” veheti át a bűnbak szerepét, hosszú távon fenntartva annak a korábbi együttes élménynek a hatását, hogy „helyettünk mindig mások döntenek”. Politikai kombinációként nem zárható ki egy olyan ellentendencia megjelenése sem, amelynek nyomán a bezárkózás logikája érvényesülhet, és az Európai Unión belüli *fényes elszigeteltség* koncepciója kerekedne felül az együttműködés és a részvétel paradigmáján. Különösen a mélyebb, összeurópai válság kedvezne ennek a fordulatnak; ez a veszély az európai alkotmány elutasítása esetén erősödhetne fel igazán. Egy-

előre ugyanakkor még az is spekuláció csupán, hogy a 2006-os magyarországi kormányváltás után – ha ez bekövetkezne –, az egyik közepes méretű európai uniós tagállamot irányító Fidesz–Magyar Polgári Szövetség kormánya kísérletet tenné-e a harcosabb, ideológikusabb konzervatív összeurópai tengely létrehozására, egyben az egységes Európa távlatos céljainak átértékelésére törekedne-e az Európai Néppárton belül.

Most még csak ott tartunk, hogy Magyarországon fokozatosan árnyaltabbá válhat az Európai Unióról alkotott általános kép. Ahogy egyrészt a magyarok brüsszeli–strasbourgi jelenlétét és mozgását követi nyomon a hazai média, illetve most már általában is részletesebben tudósít az ottani fejleményekről, mind több európai szinten felvetődő kérdés áramolhat be az itthoni közgondolkodásba: a transzatlanti kapcsolatok jövőjétől kezdve a menekültügyön át Törökország uniós tagságának dilemmájáig. A politikai pártok közül a kisebbektől, mindenekelőtt a liberálisoktól várható, hogy előbb-utóbb új témákat hoznak be a magyarországi politikai vitákba; mégpedig összeurópai szemszögből megvilágítva azokat a kérdéseket, amelyekhez Magyarországnak is köze van, a döntésekben pedig részt vesz. Mindez hosszabb távon hozzájárulhatna az európai döntéshozatal átláthatóbbá tételéhez, az európai szellemiség terjedéséhez, az európai és magyar identitás együttes megerősödéséhez.

ÖSSZEGZÉS

A magyar politikai pártok nem használták fel az európai parlamenti választásokat arra, hogy közelebb vigyék a polgárokhoz a történelmi jelentőségű európai *projekt* intézményeit, szereplőit és politikai dilemmáit. Nem ragadták meg az alkalmat, hogy megtermékenyítsék a földrészt előtt álló kihívásokról vallott nézeteikkel a közös európai dialógust, és egyben európai szintű ideológiai-szemléleti alternatívákat kínáljanak a most először európai parlamenti képviselőket választó magyaroknak. Beérték azzal, hogy a megszokott értelmezési és mozgósítási keretek között – erős nemzeti felhangok mentén – megismételjék korábbi küzdelmeiket. Ehhez hozzájárult, hogy a magyar politikai élet számos kulcsfigurája az európai színpadot pusztán a tagállami érdekérvényesítés terepének tekinti.

Mindez végül is nem meglepő egy újdonsült európai uniós tagállam esetében, amely mindeddig csupán saját csatlakozására koncentrált. Abban azért reménykedhetünk, hogy az európai intézmények, különösen az Európai Parlament szerepének további megerősödésével és felértékelődésével párhuzamosan Magyarország mielőbb megtalálja helyét a 25-ök Európájában, a magyar politikai szervezetek, a média és az állampolgárok pedig mindinkább kiismerik majd magukat a bonyolultnak és fur-

csának tetsző európai uniós ügyekben. Nagyon is elképzelhető, hogy öt év múlva már sokkal több *Európa* lesz a magyar európai választási kampányban.

VÁLOGATOTT FORRÁSOK

- Antal Dániel: Az európai föderalista. *Magyar Narancs*, 2004. július 1.
- Ash, Timothy Garton: Európa nagy napja. *Magyar Hírlap*, 2004. április 30.
- Avery, Graham: Hungary Enters the European Union. Thoughts from Brussels. *The Hungarian Quarterly*, 2004 tavasz.
- Balázs Péter: Európai kampánytémák. *Népszabadság*, 2004. június 1.
- Balázs Péter: A biztosok ma még szimbolikus figurák. Fóris György interjúja. *Világgazdaság*, 2004. április 30.
- Bayer Zsolt: Mutassuk meg nekik! *Magyar Nemzet*, 2004. június 11.
- Bozóki András: Az európai csatlakozás dilemmái. *Mozgó Világ*, 2004. május, 3–9. o.
- Bundula István: Ellenkező stratégiák. *Magyar Narancs*, 2004. június 3.
- Csak együtt sikerülhet! A Fidesz–Magyar Polgári Szövetség Európa-programja. Kiadja a Fidesz–Magyar Polgári Szövetség, 2004.
- Dávid Ibolya: Konzervatív kiáltvány. A jobboldali politika megújítása. *Népszabadság*, 2004. június 9.
- Debreczeni József: Magyarország nem Amerika – avagy a júniusi választás tétje. *Népszabadság*, 2004. április 17.
- Demcsy Gábor: A Nyugat védelmében. *Népszabadság*, 2004. május 24.
- Fejtő Ferenc: A nagy illúziótól a nagy eseményig. *Magyar Hírlap*, 2004. április 30.
- Fóris György: Az Európai Unió szétverése? *Világgazdaság*, 2004. március 23.
- Fóris György: EU-kitolás, vagy túlzott érzékenység? *Világgazdaság*, 2004. március 2.
- Grunberg, Gérard: Parties, Elections and the European Parliament. Előadás a Political Science and EU-Related Studies c. konferencián. Lódz, 2000. május 18–20., kézirat.
- Gyévai Zoltán: Távol a polgároktól. *Figyelő*, 2004. június 10–16.
- Fricz Tamás: A vasárnapi tét. *Heti Válasz*, 2004. június 10.
- Heidar, Knut: Parties and Cleavages in the European Political Space. *Arena Working Papers*, 2003/7, www.arena.uio.no.
- Hegedűs István: Political Stereotypes in the Hungarian Public Culture and the Mass Media about the European Union. Előadás az epsNet Politikatudomány az EU bővítése után: kihívások a tudományág előtt c. konferenciáján. Károlyi Egyetem, Prága, 2004. június 18–19., <http://europa.kontextus.hu>.
- Hix, Simon: Possibilities for European Parties: 2004 and Beyond, www.theepc.net/en/default.asp?TYP=TEWN&LV=347&PG=TEWN/EN/deta il&l=&AI=347, 2004. február 27.
- Horváth Zoltán–Tar Gábor: Az Európai Parlament. *Magyar Országgyűlés*, 2004.
- Inotai András: Új „keleti” érdekcsoport? *Európai Szemle*, 2004/1, 95–110. o.
- Kende Péter: Milyen mértékig tudnak az „egésszel” azonosulni Európa kis és nagy nemzetei? Előadás a Magyarországi Európa Társaság nemzetközi konferenciáján, Közép-Európai Egyetem, Budapest, 2002. november 29., *Politikatudományi Szemle*, 2003/1, 5–18. o.
- Kocsi Margit: Adjon isten, Európa! *Világgazdaság*, 2004. február 27.
- Kocsis Györgyi: A nagykönyv meg van írva. *HVG*, 2004. június 26.
- Konrád György: Belépőbeszéd. *Mozgó Világ*, 2004. május, 11–14. o.

- Körösényi András: A csatlakozás ára. *Heti Válasz*, 2003. július 4.
- Král, David–Brinar, Irena–Almer, Josefin: The Position of Small Countries Towards Institutional Reforms. From Tyranny of the Small to Directorate of the Big? *Epin Working Paper*, No. 6., Brussels, 2003. november.
- Ladrech, Robert: Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis, Keele European Parties Research Unit. *Working Paper*, 7, www.keele.ac.uk/depts/spire/, illetve *Party Politics*, 2002 július, 389–403. o.
- Lovas István: Az EU jobb oldalai. *Magyar Nemzet*, 2004. április 30.
- Ludwig Emil: A világ a bátraké, *Magyar Nemzet*, 2004. április 30.
- Martonyi János: Magyarok Európában. *Népszabadság*, 2004. május 21.
- Mádl Ferenc: Magyarország Európában. *Magyar Nemzet és Magyar Hírlap*, 2004. április 30.
- Megyesi Gusztáv: Banánköztesársaság. *Élet és Irodalom*, 2004. május 28.
- Miklós Gábor: Csak érdekek? *Népszabadság*, 2004. július 27.
- Moravcsik, Andrew–Vachudova, Milada Anna: National Interests, State Power and EU Enlargement. *Center for European Studies Working Paper*, No. 97.
- Nagy Boldizsár–Kőszeg Ferenc: A befogadó európai közösség. *Népszabadság*, 2004. július 24.
- Pataki Ferenc: Az európai identitás kérdőjelei. *Mozgó Világ*, 2004. május, 14–18. o.
- Pogány Kristóf: Antiföderalista. *Magyar Narancs*, 2004. július 15.
- Rockenbauer Nóra: Kell egy csapat. *Magyar Hírlap*, 2004. július 23.
- Rossi, Lucia Serena: What if the Constitutional Treaty is not Ratified? 2004. június 30., www.TheEPC.be.
- Scipiades Iván: Megtörték. *Magyar Narancs*, 2004. július 1.
- Should the European Union be able to do everything that NATO can? Vita Fraser Cameron és Andrew Moravcsik között. *NATO Review*, 2003 őszi.
- Seres László: EU-védőfal a keleti határokon? *Népszabadság*, 2004. augusztus 21.
- Tamás Gáspár Miklós: Európa csatlakozik hozzánk. *Magyar Hírlap*, 2004. április 30.
- Torreblanca, José Ignacio: Ideas, preferences and institutions: Explaining the Europeanization of Spanish Foreign Policy. *Arena Working Papers*, 2001/26, www.arena.uio.no.
- Tölgyessy Péter: Több, mint közvéleménykutatás? Az EP-választások esélyei és lehetséges következményei. *Figyelő*, 2004. június 3–9.
- Vincze Hajnalka: Víziók és kontravíziók, avagy a transzatlanti kapcsolat alapvető ellentmondásairól. *Külügyi Szemle*, 2003. 4. szám, 135–153. o.
- Wallace, William: Small European Union States and European Policy-making: Private Strategies, Roles, Possibilities. Előadás az Arena-konferencián. Oslo, 1998, www.arena.uio.no.